

HÀ DUY BIỂN

Hiệu đính: PGS. TS. NGUYỄN THỪA HỖ

1000 NHÂN VẬT LỊCH SỬ VĂN HÓA THĂNG LONG HÀ NỘI

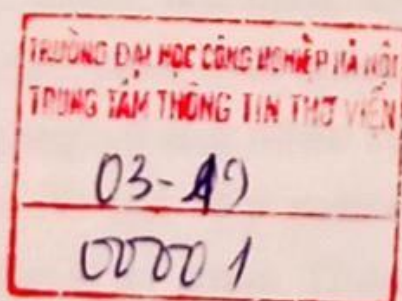

NHÀ XUẤT BẢN
THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

HÀ DUY BIỂN

Hiệu đính: PGS. TS. NGUYỄN THỪA HỖ

1000
NHÂN VẬT
LỊCH SỬ
VĂN HÓA
THĂNG LONG
HÀ NỘI

NHÀ XUẤT BẢN THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

Lời giới thiệu

Cuốn sách "1000 nhân vật lịch sử - văn hóa Thăng Long - Hà Nội" của tác giả Hà Duy Biển mà các bạn đang có trong tay, về cơ bản nên được coi như một quyển sách công cụ - tra cứu thuộc loại từ điển sơ giản, phổ biến kiến thức. Nội dung ở đây được trình bày một cách ngắn gọn, cô đọng, có thể nói là khiêm tốn, nhưng đó là một sự khiêm tốn đã đúc rút từ những lao động nghiêm túc, công phu của người biên soạn. Nó có cái gì tương tự giống như công việc của một nhà sưu tập những mẫu vật có sẵn trong thiên nhiên nhưng không dễ kiếm tìm, tập hợp, đòi hỏi một sự chọn lọc, phân loại khoa học, tỉ mỉ và có trách nhiệm, cũng như một kỹ năng trình bày hợp lý, thoáng đãng và dễ tiếp cận, sử dụng mà không sa đà vào sự rườm rà, nhàn chán.

Hy vọng rằng cuốn sách nhỏ này sẽ đem lại những tiện ích thiết thực cho đông đảo độc giả thuộc nhiều tầng lớp trong nhiều công việc khác nhau, từ sự muốn hiểu biết trong cuộc sống thường nhật đến những hoạt động giảng dạy, nghiên cứu. Nó giúp chúng ta khỏi mất công mất sức, thời giờ khi muốn tìm hiểu, kiểm tra những thông tin cơ bản về một số nhân vật quen biết nhưng chúng ta không nhớ chính xác, hoặc muốn bổ sung về một nhân vật ít quen biết mà chúng ta không có sẵn thông tin. Nó còn có ý nghĩa như một món quà nhỏ, chân tình đóng góp vào dịp lễ kỷ niệm Thăng Long - Hà Nội nghìn năm tuổi.

Tất nhiên, người đọc kỹ tính cũng có thể hy vọng và đòi hỏi nhiều hơn hoặc chưa thỏa mãn ở một số khía cạnh nếu muốn tìm

hiểu sâu hơn về một số nhân vật, những sự kiện trọng đại mang ý nghĩa quyết định trong cuộc đời của những nhân vật ấy. Tiêu chuẩn để lựa chọn 1000 nhân vật nhìn chung là có cơ sở, nhưng trải ra trong khung thời gian một thiên niên kỷ, một không gian rộng lớn với một diện trường khá nhiều lĩnh vực có thể là quá rộng. Do vậy, có nhiều gương mặt khá mờ nhạt, không gây được ấn tượng cho người đọc, trong khi có thể lại vắng mặt một số nhân vật khác có những ảnh hưởng, ý nghĩa lớn đối với lịch sử - văn hóa của Thủ đô.

Chúng tôi vui mừng giới thiệu với đông đảo bạn đọc một cuốn sách đáng hoan nghênh và hy vọng sẽ nhận được những sự góp ý quý báu để cuốn sách sẽ được hoàn thiện hơn khi tái bản./.

PGS. TS. NGUYỄN THỪA HỖ

HƯỚNG DẪN SỬ DỤNG

I. ĐẶC ĐIỂM, TÍNH CHẤT CỦA CUỐN SÁCH

Sách thuộc thể loại Từ điển, một cẩm nang để tra cứu thông tin về các nhân vật lịch sử - văn hóa của Thăng Long - Hà Nội trong lịch sử.

Sách hướng đến đa số độc giả nhằm phổ biến tri thức cơ bản, cụ thể, thiết thực về lịch sử - văn hoá Thăng Long - Hà Nội qua các nhân vật lịch sử, nhân vật văn hoá; Trực tiếp đáp ứng nhu cầu tìm hiểu, học tập tri thức và các giá trị lịch sử - văn hóa, tìm hiểu về các nhân vật lịch sử, nhân vật văn hoá Thăng Long - Hà Nội của đông đảo bạn đọc.

Thông tin về các nhân vật lịch sử - văn hóa Thăng Long - Hà Nội được chọn lọc, hệ thống hóa, trình bày ngắn gọn, cô đọng, súc tích, hy vọng đem lại nhiều thuận tiện cho người đọc trong khi học tập, tìm hiểu về các nhân vật lịch sử - văn hóa Thăng Long - Hà Nội.

Sách mới chỉ là tài liệu chỉ dẫn, cung cấp thông tin ban đầu, tạo điều kiện, cơ sở để bạn đọc tìm hiểu sâu hơn về các nhân vật lịch sử - văn hóa của Thăng Long - Hà Nội nghìn năm văn hiến (tùy theo yêu cầu cụ thể của từng đối tượng bạn đọc).

Sưu tầm, chọn lọc và biên soạn giới thiệu thông tin về 1000 nhân vật lịch sử - văn hoá Thăng Long - Hà Nội từ xưa đến nay là một công việc phức tạp, đòi hỏi khai thác từ nhiều nguồn tài liệu rất khác nhau. Sách viết về Danh nhân Hà Nội hiện đã có nhiều và có thành tựu không nhỏ, tuy nhiên một sưu tập thông tin về 1000 nhân vật

lịch sử văn hoá của mảnh đất Thăng Long - Hà Nội nghìn năm văn hiến thì có thể khẳng định đây là cuốn sách đầu tiên. Nhóm biên soạn đã đầu tư nhiều thời gian và công sức, cẩn trọng, tỉ mỉ hết sức có thể, tuy nhiên, khối lượng công việc lớn, lần đầu tiên được xây dựng, nên khó tránh khỏi khiếm khuyết, sai sót, mong nhận được sự ủng hộ và đóng góp ý kiến của bạn đọc.

II. KẾT CẤU CUỐN SÁCH

Sách gồm 3 phần:

- **Hướng dẫn sử dụng.**
- **1000 nhân vật lịch sử - văn hóa Thăng Long - Hà Nội.**

Các nhân vật được sắp xếp thứ tự theo nguyên tắc ABC căn cứ theo **TÊN** của nhân vật. Các nhân vật được đánh số thứ tự từ 01 đến 1000.

- **Sách dẫn.**

Tài liệu chỉ dẫn tra cứu về các nhân vật được sắp xếp theo phân loại *định danh của các nhân vật và Đơn vị hành chính cấp quận - huyện - thị xã* của thành phố Hà Nội hiện nay.

III. TIÊU CHÍ LỰA CHỌN NHÂN VẬT

Sách cung cấp thông tin về **1000 nhân vật** (trong tiến trình lịch sử và hoạt động trong các lĩnh vực văn hoá) *của Thăng Long - Hà Nội từ xưa đến nay.*

Các nhân vật được lựa chọn phải đảm bảo *thỏa mãn đồng thời* các tiêu chí như sau:

1. **Sinh ra, sinh trưởng** hoặc có **nguyên quán** trong giới hạn *địa bàn Thủ đô Hà Nội mở rộng từ sau 01/8/2008*, tức là toàn bộ khu vực thành phố Hà Nội cũ, tỉnh Hà Tây cũ, huyện Mê Linh (tỉnh Vĩnh Phúc) và 4 xã thuộc huyện Lương Sơn (tỉnh Hòa Bình).

2. Đã qua đời

3. Có nhiều đóng góp cho Thăng Long - Hà Nội. Các nhân vật được lựa chọn là *nhân vật lịch sử, nhân vật văn hoá* chứ chưa phải là các danh nhân lịch sử, danh nhân văn hoá, nên tiêu chí lựa chọn không căn cứ vào quan điểm chính trị, quan điểm văn hoá, mà căn cứ vào vai trò, vị trí của họ trong đời sống lịch sử - văn hoá của Thăng Long - Hà Nội từ xưa đến nay.

IV. TIÊU CHÍ LỰA CHỌN THÔNG TIN

Thông tin cơ bản: Họ tên, biệt danh (bút danh, bí danh...), năm sinh - năm mất, hoạt động chính và những thành tựu trong cuộc đời, những đóng góp quan trọng, những đánh giá quan trọng của người đời (nếu có).

Thông tin xác thực: Các thông tin về các nhân vật được xác nhận, công bố bởi những nguồn tài liệu chính thức, được khảo cứu đáng tin cậy. Những thông tin còn đang bị hoài nghi bởi tính chân xác và đang tiếp tục được nghiên cứu, tìm hiểu, xác minh thì không được sử dụng.

Thông tin đại diện: Các thông tin đều phải có tính cách đại diện, thể hiện tốt được đặc điểm cuộc đời và phong cách của các nhân vật.

V. KẾT CẤU CỦA TỪNG MỤC

Mỗi nhân vật được trình bày thành một mục độc lập, được đánh số từ 1 đến 1000 và được trình bày theo một "fom" chung, bao gồm các thông tin được trình bày theo thứ tự:

- *Họ tên*
- *Năm sinh - năm mất*
- *Định danh*
- *Lịch sử cuộc đời. Nhận xét, đánh giá, tôn vinh (nếu có).*

VI. MỘT SỐ CHÚ Ý KHI SỬ DỤNG TRA CỨU NHÂN VẬT

1. Hệ thống định danh các nhân vật

1000 nhân vật lịch sử - văn hóa Thăng Long - Hà Nội sống trong khoảng thời gian rất dài của lịch sử, hoạt động trong muôn vàn các lĩnh vực của đời sống chính trị - kinh tế - xã hội - văn hóa. Bởi vậy, định danh của các nhân vật là một vấn đề hết sức phức tạp. Trong cuốn sách này, 1000 nhân vật lịch sử - văn hoá Thăng Long - Hà Nội được định danh theo đặc điểm nổi bật trong cuộc đời và những đóng góp, thành tựu của họ đối với lịch sử - văn hoá Thăng Long - Hà Nội. Đối với các nhân vật sống và hoạt động trước năm 1945, phần định danh nhân vật sẽ chỉ rõ yếu tố thời gian - thời đại (ví dụ: Tiến sĩ Nho học triều Lê Trung hưng, Danh sĩ thời Trần...). Đối với các nhân vật sống và hoạt động chủ yếu sau năm 1945, phần định danh nhân vật sẽ không gắn kèm yếu tố thời gian - thời đại (ví dụ: Nhà văn, Nhà giáo, Nhà thơ...).

Theo đó, hệ thống định danh bao gồm: *Danh sĩ, Danh thần, Danh y, Danh ca, Cử nhân Nho học, Tiến sĩ Nho học, Tiến sĩ Võ học, Võ tướng, Tướng lĩnh Quân đội nhân dân Việt Nam, Anh hùng lực lượng vũ trang nhân dân, Anh hùng lao động, Nhà hoạt động chính trị, Chí sĩ yêu nước, Lãnh tụ phong trào yêu nước, Thủ lĩnh khởi nghĩa, Thiền sư, Nhà văn, Nhà thơ, Nhà báo, Nhà nghiên cứu, Tổ nghề, Doanh nhân, Nhà giáo...*

2. Tên gọi

Phần lớn các nhân vật đều có nhiều tên gọi, bao gồm họ tên thật, bút danh, biệt danh, bí danh, tên huý, tên tự, tên hiệu... Theo quy ước, họ tên các nhân vật trong cuốn sách này sẽ được chọn là tên gọi

phổ biến, thường dùng nhất, được biết đến nhiều nhất của các nhân vật, bên cạnh đó có nêu các tên gọi khác của họ.

Ví dụ 1:

Một Danh sĩ triều Nguyễn nổi tiếng là Bà huyện Thanh Quan có tên thật là Nguyễn Thị Hình. Mọi người thường chỉ biết đến “Bà huyện Thanh Quan” mà ít biết đến “Nguyễn Thị Hình”, tên bà được đặt cho một đường phố ở Hà Nội cũng gọi là phố “Bà huyện Thanh Quan”. Bởi vậy, tên gọi chính thức của Nguyễn Thị Hình trong cuốn sách này sẽ là “Bà huyện Thanh Quan” và xếp ở vần B.

Ví dụ 2:

Chủ tịch Ủy ban Hành chính đầu tiên của thành phố Hà Nội, Bác sĩ Trần Duy Hưng có tên thật là Phạm Thư. Tuy nhiên, sinh thời chính ông sử dụng tên gọi Trần Duy Hưng, được biết đến với tên gọi Trần Duy Hưng. Sau này, khi chọn đặt tên ông cho một đường phố ở Hà Nội, “Trần Duy Hưng” được chọn chứ không phải “Phạm Thư”. Bởi vậy, trong cuốn sách này, tên gọi chính thức của Trần Duy Hưng vẫn là Trần Duy Hưng và được xếp ở vần H.

3. Địa danh

Trải qua tiến trình lịch sử, địa danh hành chính của khu vực thành phố Hà Nội hiện nay, từ địa danh cấp làng, xã cho đến cấp huyện, quận, thành phố đều có nhiều thay đổi. Đối với một số địa danh hành chính trong quá khứ, các kết quả nghiên cứu hiện nay vẫn chưa thể xác định chính xác, rạch ròi, cụ thể. Bởi vậy, trong cuốn sách này, người biên soạn cố gắng chuyển đổi quê quán của các nhân vật lịch sử tương đương đến đơn vị cấp xã, phường hiện nay, tuy nhiên, trong một số trường hợp, quê quán của các nhân vật chỉ có thể

được xác định thuộc một quận - huyện - thị xã nào đó, hoặc thuộc địa phận thành phố Hà Nội hiện nay.

Địa giới của các đơn vị hành chính hiện nay và trước năm 1945 có nhiều khác biệt. Một số xã được sáp nhập thành một xã lớn hơn, đồng thời, một số xã lại được chia tách và góp phần tạo nên một xã khác. Bởi vậy, một số nhân vật có quê quán cùng ở một đơn vị xã trước năm 1945 nhưng hiện nay lại được chuyển đổi về hai đơn vị hành chính cấp xã khác nhau, thậm chí hai huyện, quận khác nhau. Đó là do sự chuyển đổi địa danh hành chính trong lịch sử. Ví như trong cuộc chuyển đổi 10 xã và 3 thị trấn của huyện Gia Lâm thành 14 phường của quận Long Biên vào năm 2003, một phần của xã Bồ Đề huyện Gia Lâm thuộc về địa giới hành chính phường Ngọc Lâm quận Long Biên, đồng thời, một phần của xã Bồ Đề huyện Gia Lâm lại thuộc về địa giới phường Bồ Đề quận Long Biên.

4. Thuật ngữ

- *Hệ thống khoa cử Nho học xưa:*

Nói chung, Hệ thống khoa cử Nho học chính thống xưa bao gồm thi Hương, thi Hội và thi Đình. Cứ 3 năm thì tổ chức một kỳ thi Hương, năm trước tổ chức thi Hương thì năm sau tổ chức thi Hội, thi Đình. Ngoài ra, Nhà nước phong kiến còn tổ chức các kỳ thi đặc biệt để tuyển chọn nhân tài vào một số dịp đặc biệt nằm ngoài quy định khoa cử Nho học thông thường gọi là Ân khoa và Thỉnh khoa. Ân khoa thường áp dụng với kỳ thi Hương. Thỉnh khoa thường áp dụng với kỳ thi Hội, thi Đình.

Trong khoa thi Hương, những người thi đỗ được gọi là *Hương cống* (hoặc *Cử nhân* thời Nguyễn), người đỗ cao nhất được gọi là *Giải nguyên*, người đỗ thứ hai được gọi là *Á nguyên*.